

GÖRSEL İMGELER VE KARİKATÜRLER ARAKESİTİNDE “ANKARA CONSTRUIT”

“ANKARA CONSTRUIT” IN THE PERSPECTIVE OF VISUAL IMAGES AND CARTOONS

Deniz Dokgöz **

Öz

Ankara'nın yeni başkent ilan edilmesi, kentin mekânsal planlama ve tasarım sürecini de belirlemiştir. Genç Cumhuriyet, Osmanlı'dan miras kalan ve geleneksel mekan kurgusunun hakim olduğu kent dokusuna karşı modern bir ülke yaratma çalışmalarına paralel olarak planlı bir başkent yaratma ülküsü ile işe başlamıştır. Ankara'da başlayan ve Cumhuriyet ideolojisinin modernleşme projesi kapsamında çağdaş bir kent kurmayı hedefleyen bu çalışmalar bir propaganda çerçevesinde tüm dünyaya duyurulmuştur. La Turquie Kemaliste resmi yayını üzerinden aktarılan bu propaganda ile ülkenin devrimler ışığında modernleşme hamleleri yankılanmaya başlamış, “Ankara Construit” sloganı ile de lanse edilen görsel kültür amaçlı propaganda modernist dilde tasarlanan kamu yapıları ile öne çıkmıştır. Dönem içerisinde propaganda amaçlı yayınlanan yayınlar dışında modernleşme hareketlerini topluma tanıtmaya amaçlı popüler yayınlar da Cumhuriyet'in modernleşme hareketlerinin toplum bazında yaygınlaşmasını ilke edinen yayınlardır. Yayın yelpazesinde döneme eleştirel gözle bakan ve bunu örtük de olsa başarabilen tek yayın türü ise dönemin mizah dergileri olmuştur. Mizah dergilerinde yer alan ve muhalif kimlikleri ile ön plana çıkan karikatürler üzerinden gerçekleştirilecek bir okuma ise resmi yayınlar üzerinden gerçekleştirilen tarih yazımına sivil yayınlar üzerinden farklı bir perspektif sunacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ankara Construit, Modernleşme, Modern Mimarlık, Karikatür, Görsel İmge.

Abstract

The announcement of Ankara as the new capital also determined the spatial planning and design process of the city. Young Republic started to create a new capital with the ideal of constituting a modern and planned country in contrast of traditional urban pattern which inherited by Ottoman Empire. These efforts, which begun in Ankara and aimed to construct a contemporary city in the context of modernization process of Republic ideology, were announced to the world throughout a propaganda. Modernization spurt begun to reverberate and was transferred on formal publishing, “La Turquie Kemaliste”. This propaganda, was launched by the slogan of “Ankara Construit”, has been foreground through modernist public buildings. In addition to provocative editions, popular publishing made a point of extending Republic modernization movement to the society. The only type of publication that can critically look at this period -and succeed it, even so tacit- has been the humor magazines in the publication spectrum. A reading of the cartoons in the humor magazines with their opposing identities will provide a different perspective on the history through civil broadcasts in the literature, that written generally on formal publishing.

Keywords: Ankara Construit, Modernisation, Modern Architecture, Cartoon, Visual Images.

Araştırma Makalesi // Başvuru tarihi: 30.09.2022 - Kabul tarihi: 28.12.2022

**Doç. Dr. Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, deniz.dokgoz@deu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-8026-0184>.

1. Giriş

13 Ekim 1923 tarihinde kabul edilen bir yasa ile Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti ilan edilen Ankara, Cumhuriyet ideolojisinin modernleşme projeleri içerisinde öncelikli bir konuma sahip olmuştur. Ülkenin içinde bulunduğu mevcut durumu barındırdığı yapı stoğu ile ortaya koyan Ankara, Osmanlı döneminin ön plana çıkan diğer şehirlerine göre kırsal yapılaşmanın egemen olduğu bozkır kenti konumundadır.¹ Yeni kurulan Cumhuriyet ve onun devrimlerinin toplumsal anlamda yarattığı değişim ve dönüşümler Ankara'nın başkent olması ile birlikte kendisini kentsel mekanlarda da hissettirmeye başlamıştır. Ankara artık yeni kurulan Cumhuriyet'in modern yaşam kültürünün bir simgesi konumundadır. Bu noktada Ankara, kent planlamasından kamu yapılarına, sivil yapılardan yaşam alanlarına planlama ve mimari üretim pratikleri, modernleşme hareketleri bağlamında tüm Türkiye'ye örnek olacak öncül örneklerin hayata geçtiği kent olarak ön plana çıkmıştır.

2. Ankara'nın İmarı

Ankara'nın imarı, yeni kurulan Cumhuriyet için özellikle önem taşıyan ve Cumhuriyet'in modern bir kent yaratma sürecini anlatan veriler içermektedir. Bu süreç içerisinde Atatürk, başkent Ankara'nın yaşaması gerektiğini düşündüğü dönüşüm için "...Sayın Arkadaşlar, Cumhuriyet'in Başkenti olan Ankara için, bu yıl da yüce meclisin önlemlerine ihtiyaç olduğunu bildirmek gereğini duyuyorum. Ankara'nın çağımıza uygun görüşme araçları ile donatılması ve şiddetle ihtiyaç duyulan bununla ilgili yapıların inşası ivedi gereksinimlerin arasındadır. Hiç şüphe edilmemelidir ki, Anadolu ortasında hızla kurulacak çağın modern Ankara'sı, yüzyıllarca yıldır ihmale uğramış Türk Vatanı için başlı başına uygarlık merkezi, Türk Devleti için pek önemli dayanak olacaktır..." (Karacan, 2005:97). Bu noktada Anadolu'nun orta yerinde hızla kurulacak çağın modern Ankara'sının inşasında merkezi yönetimin kararlı tavrı ve kent planlama iradesi açısından karar verici yetkiye sahip tek aktör konumunda olması etken olmuştur. Dolayısıyla yeni kurulan Cumhuriyet sınırları içerisinde Ankara'da dahil tüm kentler için merkezi idare denetiminde ideal bir **planlama** mevcuttur. (Tanyeli, 2012:210) Bu kurgu içerisinde meydana

---

¹ Kurtuluş Savaşında 20.000 nüfusa sahip olan Ankara'nın barındırdığı yapı stoğu; köy evi tipinde kerpiç ve tuğladan yapılmış bir ve iki katlı konutlar, yarı ahşap evler ve doğal taştan imal edilmiş birkaç adet resmi yapıdır (Kortan, 2014:28).

gelen dönüşümü daha iyi anlayabilmek için Ankara'nın plan süreçlerinde geçirdiği aşamalar önem kazanmaktadır. Ankara'nın bilinen ilk haritası 1838 tarihli Baron Von Vincke'nin yapmış olduğu haritadır. (Cengizkan, 2002:41) Bazı planlama kararlarının alınmasına önyak olacak bu haritanın yeni inşaat alanları açılmasındaki yetersizliği ve buna bağlı olarak var olan cadde ve sokaklarının iyileştirilmesi, yeni güzergahların belirlenmesi, yapı adalarına göre eskilerin kapatılması yeni bir planın varlığını zorunlu kılmıştır. Dolayısıyla Ankara'nın plan kurgusu Şehremini (Mehmet) Ali Bey zamanında ilki 1924 yılında, eski Ankara ve 1925 yılında Yeni Şehir'e ait olmak üzere gerçekleştirilen Lörcher planı olmuştur.² Lörcher planı 1928 yılında açılan yarışmaya kadar Ankara'nın özellikle yeni yerleşim alanlarının tanımlandığı, imar koşulları ve mülkiyetin belirlendiği, altyapı dağılımlarını kurguladığı kentin gelişim doğrultusunu belirleyecek olan kamulaştırmaların tariflendiği ilk plan özelliğindedir. (Cengizkan, 2002:44)

Lörcher planının kentin ana gelişim akslarını tariflemesine rağmen kentin kapsamlı bir imar planı içermesi gerekliliği ve bununla birlikte nüfusta gerçekleşen hızlı artış yeni ve daha uzun erimli bir imar planının elde edilme sürecini oluşturur. Bu durum, Ankara üçüncü şehremini Asaf Bey ile başlayan yarışma sürecidir. (Cengizkan, 2004:102-103). Sınırlı yarışma için Leon Jaussely, Josef Brix ve Herman Jansen davet edilir. 1929 yılında sonuçlanan yarışmayı Jansen'in projesi kazanır ve 1932 yılında onaylanarak yürürlüğe girer. Seçenekler içerisinde dönemin siyasi ve ekonomik durumuna uygun bir imar planı olan Jansen planı, hem Kale'yi ve eski şehri koruması hem de yeni şehre doğru gelişimi modern metropol mantığı ile ele almasıyla siyasi erkin modernist tavrına paralel olması yarışmayı kazanmasında etken olmuştur (Sarioğlu, 2001:64). Tüm bu planlama hareketleri ve süregelen inşai faaliyetler içerisinde artık Ankara ülkenin en modern mekanlarını ve yapılarını içeren, bakımlı, düzenli, disiplinli, planlı kenti konumundadır (Tanyeli, 2012:209).

---

² Konu hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Cengizkan, A. 2004. *Ankara'nın İlk Planı / 1924-25 Lörcher Planı*. Ankara: Arkadaş yayıncılık

Tablo 1. Ankara'nın planlama serüveni

3. Modernleşme Hareketleri

Kent ve mimarlık alanındaki modernleşme hareketlerinin Türkiye'yi biçimlendirmeye başladığı, ilk örneklerinin ortaya çıktığı ve etkisini sürdürdüğü dönemsel aralığı 1930-1940 yılları arasında tanımlayabiliriz.³ Kemalist ideolojinin yeni kurulan ülkenin gelişimi doğrultusunda Ulus Devlet yapısının toplumsal hafızaya yerleştirilme çabaları ile birlikte var olmaya başlayan modernleşme hareketleri, mimarlık alanında teknoloji, malzeme ve geometri temel ilkeleri üzerinden hareket etmiştir. Önerdiği rasyonel, işlevsel program ve malzeme seçenekleri ile yeni bir yapı kültürünü hedefleyen modernleşme hareketlerinin mimari ayağı hem gelenekselden kopuşu simgelemekte hem de evrensel bir nitelik taşımaktadır. Sahip olduğu bu evrensel nitelikten dolayı *uluslararası üslup* olarak tanımlanmış ve üretilen yapılar için bu tanımlanma kullanılmıştır.

Batı ülkelerinde de etkin bir hareket alanına sahip olan modern mimarlık hareketinin Türkiye'de varoluş biçimi yeni kurulan ulus devlet anlayışının kültür politikaları çerçevesinde tariflenen resmi

³ Türkiye'deki modernleşme hareketlerinin ortaya çıkışı, 19. Yüzyıl sonuna tarihlenmesine rağmen, mimarlık alanındaki modernleşme hareketlerinin Türkiye'yi etkisi altına alarak ürün vermeye başladığı dönem, Yıldırım Yavuz, Metin Sözen, ve İnci Aslanoğlu tarafından "Uluslararası (Modern) Dönem" ismi ile tarif edilmekte; tarihsel aralık olarak da 1930-1940 aralığı gösterilmektedir. (Sözen, 1996:44-63 Yavuz, 1992, Aslanoğlu, 2001:15-67) Aynı tarihsel aralık, Sedat Hakkı Eldem tarafından "Ankara-Viyana Kübik Mimarisi" adı ile nitelendirilmiştir. (Eldem, 1973:6) Üstün Alsaç ise 1930-1940 yılları arasını "Akılcı-İşlevci Mimarlık" olarak tariflemiştir. (Alsaç, 1992) Afife Batur, modern mimarlığın Türkiye'de ki varoluş ve etkileiş sürecini 1927-1933 "Modernist Dönem 1. Evre", 1933-1938 "Modernist Dönem 2. Evre", 1938-1940 "Modernist Dönem 3. Evre" olarak tariflemiştir. (Batur, 2007, s.86-90). İlhan Tekeli ise 1927-1939 arasındaki yılları "İşlevsel Mimarlık, Ankara-Viyana Kübizmi" olarak adlandırmıştır. (Tekeli, 2007:16) Sibel Bozdoğan ise modern hareketin Türkiye'de etkin olduğu zaman aralığını ilk modernist Türk mimarların mezun olduğu tarih olan 1928 ve Anıtkabir için açılan yarışmanın tarihi olan 1942 arası olarak göstermektedir. (Bozdoğan, 2002:26).

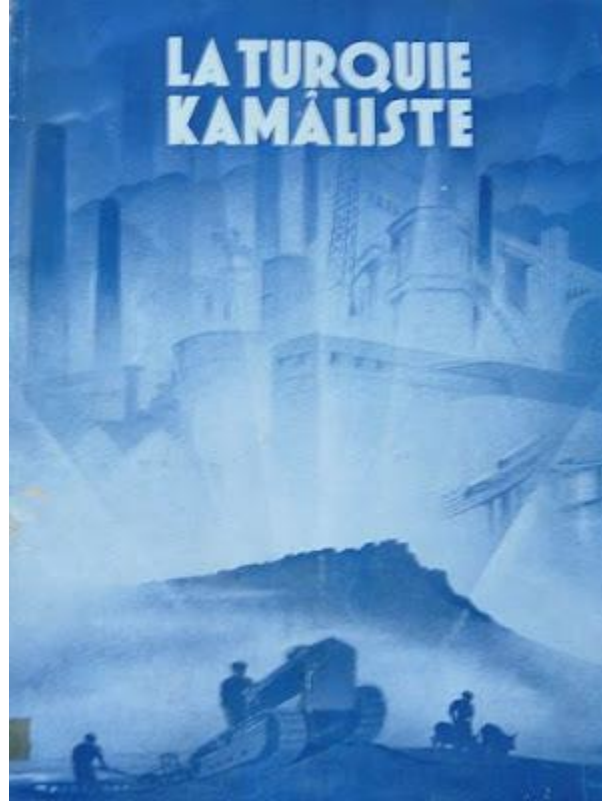
bir program dahilinde hayata geçen Kemalist ideolojin mekansal uzamları konumundadır. Osmanlı sonrasında Cumhuriyet ile birlikte başlayan kökten değişim hareketi bir noktada İslam-Doğu kültürü temelinden, batı kültürüne ideolojik bir geçişi simgelemektedir. (Bozdoğan, 2005:118). Türk modernleşmesi üst başlığında batılılaşmış modern ve laik bir topluma geçişi amaçlayan bu ideolojik program, toplumsal alanda devrimci hareketleri ile ön plana çıkarken mimarlık ve şehir planlama gibi disiplinlerin kurguladığı mekansal organizasyonları da kullanarak toplumsal dönüşümü ivmelendirmiştir. Cumhuriyetin hedeflediği modern işlevselci rasyonel yaklaşımın modern mimarlık dili ile örtüşmesi, Osmanlı canlandırmacı üslubunun terk edilmesine ve dönem için en uygun mimari dilin modern mimarlık dili olduğu kabulüne yönelmesine neden olmuştur. (Batur, 2007, s. 78) Bu yönelim ile birlikte Türkiye’de modern mimarlık ve onun mekan anlayışı, yeni Cumhuriyet projesinin sembolü olarak lanse edilmiştir.

4. Ankara Construit

Modernleşme hareketlerinin kurulmaya çalışılan Ulus Devlet yapısının toplumsal hafızaya yerleştirilme çabalarını dönem içerisinde yayınlanan resmi yayınlar üzerinden okumamız mümkündür. Bu yayınlar içerisinde en öne çıkanı ise Türkiye’deki hızlı dönüşümü dünyaya aktarmak üzere tasarlanan ve bir nevi propaganda işlevi de gören La Turquie Kamaliste (Kemalist Türkiye) dergisi olmuştur⁴ (Görsel 1).

---

⁴ İçişleri Bakanlığı Basın Yayın Genel Müdürlüğü tarafından İngilizce, Almanca, ve Fransızca olarak yayınlanan, Türkiye Cumhuriyeti’nin uluslararası kitleleri hedef alan propaganda amaçlı önemli bir yayındır. (Bertaux, 2006:28)

Görsel 1. La Turquie Kamaliste 1935 Yılı 7. Sayı Kapağı

Cumhuriyetin onuncu yılı anısına yayın hayatına 1933'de başlayan ve 1949 yılına kadar yayınıni sürdüren derginin ana amacı, ülkeye gelen görüşmeler ve incelemeler yapan tanınmış yazar ve gazetecilere yeni Türkiye'yi tanıtmaktır (Akçura, 2012:12). Derginin ana odağını ise tarihsel kültürel tanıtım makaleleri haricinde Ankara oluşturmaktadır. Hemen hemen her sayıda Ankara'nın inşai süreci albümler eşliğinde yayında yer bulur. Ankara villaları gibi bir başlık altında yeni inşa edilen modern konutlara yer verilir ve çağdaşlaşmayı anlatan metinlerin görselleri de Ankara'nın yeni yapısal dönüşümünün ortaya çıkardığı görsellerdir (Tanyeli, 2012:209). La Turquie Kemaliste dergisi içerisinde yeni ve çağdaş bir başkent olarak Ankara'nın inşa edilme süreci ise "Ankara Construit" terimi ile yansıtılmaya çalışılır. "Ankara Construit"⁵ Cumhuriyet Türkiye'sinin çağdaşlaşma hamleleri içerisindeki devinimini yansıtan önemli bir tamlamadır ve başkent inşasını tüm dünyaya duyuran adeta bir propaganda sloganıdır (Görsel 2).

---

⁵ Ankara Construit "İnşa edilen Ankara / Ankara İnşa Ediyor" anlamlarında kullanılan ve La Turquie Kemaliste dergisinin farklı sayılarında başkent inşasından ülkede gerçekleştirilen anıtsal ve endüstriyel inşaatlara kadar devlet eli ile yapılan anıtsal ve endüstriyel inşaatları tanıtan farklı yapı/inşa görselleri ile yirmi kez kullanılan görsel propaganda sözü.

Görsel 2. Yapısal örnekler içerisinde Osmanlı seçmeciliğinin ürünü yapılardan Etnoğrafya müzesinin de yer aldığı, yeni, modern yapılar yapıldıkça tüm dünyaya “Ankara inşa ediyor” başlığı ile duyurulan bir kolaj.

Bu slogan içerisinde öne çıkan “inşa etme” eylemi toplumsal bir iletişim aracı olarak görsel kültür üzerinde hakimiyet sağlamak amacıyla kurgulanır. (Bertaux, 2006, s.22) Eski çağlarda anıtsal mimari üzerinden yansıtılan inşa etme eylemi iktidar sahiplerinin kendilerini sergilemeleri için bir araç iken 1920 ve 1930’lu yılların Avrupa’sında kitle kültürünü dönüştürmeyi amaçlayan bir araca dönüşmüştür. Bu dönüşüm içerisinde ise yönetici erkin tanımladığı biçimde devleti ve lideri yücelten görüntülerin ve mekansal düzenlemelerin kamusal alanda var olma biçimi, inşa etme eyleminin kitle kültürü dönüşümünün bir parçası haline getirmiştir. Bu noktada başkentlerin siyasal gücün simgelendiği mekansal dönüşümlere tanıklık etmesi ve adeta bir vitrine dönüşmesi devletin tanımladığı biçimiyle ulusu simgeleyen imajlar içeren bir görsel kültür oluşturma çabasının da bir ürünü konumundadır. Dolayısıyla başkent Ankara’nın inşa etme eylemi ile kurgulanan görsel bir hakimiyet oluşturma pratiğinin yanı sıra Cumhuriyet Türkiye’sinin mekansal düzenleme pratiğinin halkın bilinç altına işlenmesi gibi ikincil bir durum söz konusudur. Cumhuriyet ideolojisi “Ankara Construit” söylemi ile birlikte ideolojik yapılanmasını başkent üzerinden siyasal gücün simgelendiği mekansal kurgu tarifi ile oluşturmaktadır (Görsel 3).

Görsel 3. Ankara Construit (Ankara inşa ediyor)

Bu mekansal düzenleme siyasal gücün simgelendiği ana merkezler olurken, şehri oluşturan ana arter, bulvar ve caddeler kitlesel geçit törenlerine ev sahipliği yapmakta, yıldönümlerinde taklar, kapılar ve özel yapılar bu kent estetiğini tamamlamaktadır. Spor yarışmalarına yapılan ev sahiplikleri, inşa edilen stadyumlar ve spor yapıları sağlıklı ve genç bir toplumu simgelerken, bu simge yeni yaratılan ulusu, dolayısıyla ideolojik gücü sergilemektedir. Mekanın, egemen ideolojinin iz ve işaretlerinin okunabildiği bir metin olarak ele alınma durumu, üretim ilişkilerinin doğal bir ürünü olan mekanın kullanım pratiğindeki rolünü de kapsamaktadır. Bu rolü Foucault "18. yydan sonra siyaseti, insanları yönetmenin bir sanatı olarak gören her siyaset tartışmasında bir ya da birkaç bölüm, şehircilik, toplu kullanımlar, sağlık ve mimarlığa ayrılmıştır... ..belki mimarlığın mimarlık üstüne düşüncelerinde yoktur, ama siyasetçilerin düşüncelerinde var olduğu açıkça görülür." cümleleri ile açıklamaktadır. (Rabinow, 1984:13) İnşa etme eylemi ile sonuçlanan her türlü mekansal düzenleme, yarattığı imgesel güç ile sadece otoritesini değil aynı zamanda ideolojisini de simgelemektedir. Dolayısıyla Cumhuriyet

ideolojisinin yeni bir ulus yaratma sürecinde sıklıkla kullandığı “Ankara Construit” söylemi kısa bir sürede gerçekleştirilen ve gelenekten kopan sosyal, politik ve toplumsal değişimlerin yeni ulusu simgeleyen bir imaj oluşturma çabasının mekan üretim pratiğinin dışı vurumu olmuştur (Görsel 4).

Görsel 4. Ankara Construit (Ankara inşa ediyor)

İnşa etme eyleminin, Cumhuriyet Türkiye’sinin mekansal düzenleme pratiğinin halkın bilinç altına işlenmesi anlamındaki örnekleri ise resmi yayınlara oranla halkın kolay erişebileceği popüler yayınlar üzerinden değerlendirilebilir.⁶ Bu noktada Cumhuriyet projesinin sembolü haline getirilmeye çalışılan modern mimarlık ve onun eserlerinin ülke içerisinde tanıtım ve yayılmasında önemli bir rol üstlenen dönemin popüler dergisi Yedigün’de Cumhuriyet’in yeni

---

⁶ Dönemin tek mimarlık yayını olan Mimar/Arkitekt dergisinde anlatılan mimari panoramayı popüler yayınlar ile halka ulaştıran Muhit (1928-1932), Yedigün (1933-1950), Modern Türkiye Mecmuası (1938-1939) gibi yayınlar mimari tanıtımların yanı sıra her türlü konunun işlendiği popüler dergiler olarak öne çıkmışlardır.

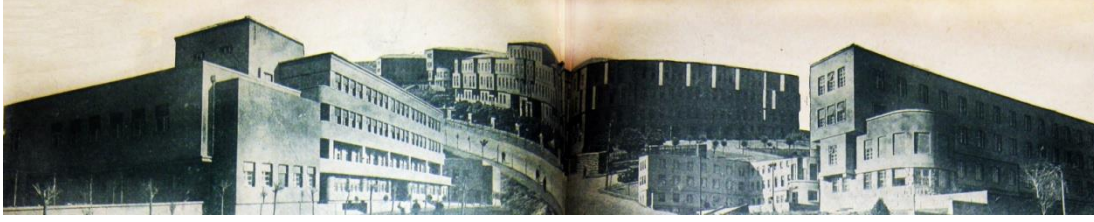
ürettiği mimarlığı yansıtan kolaj çalışmaları yayınlanmıştır. Cumhuriyet'in yaptığı yeni yapısal çözümlerler "Cumhuriyet'in canlı eserleri" gibi başlıklarla halka ulaştırılmış ve yeni mimari dilin halk tarafından kolay ve çabuk kabulü yolunda önemli adımlar atılmıştır (Görsel 5).

Görsel 5. Cumhuriyet'in canlı eserleri başlığı ile ve "Onaltı senelik cumhuriyet hükümetimiz, büyük inkılabın harikalar yaratmı[a]ya müsait gücünden kuvvet alarak, dünkü çorak arazide, basit kasabalarda böyle muazzam binalar yükseltmiye muvaffak olmuştur." cümleleri ile Yedigün dergisinde anlatılan bir kolaj çalışması

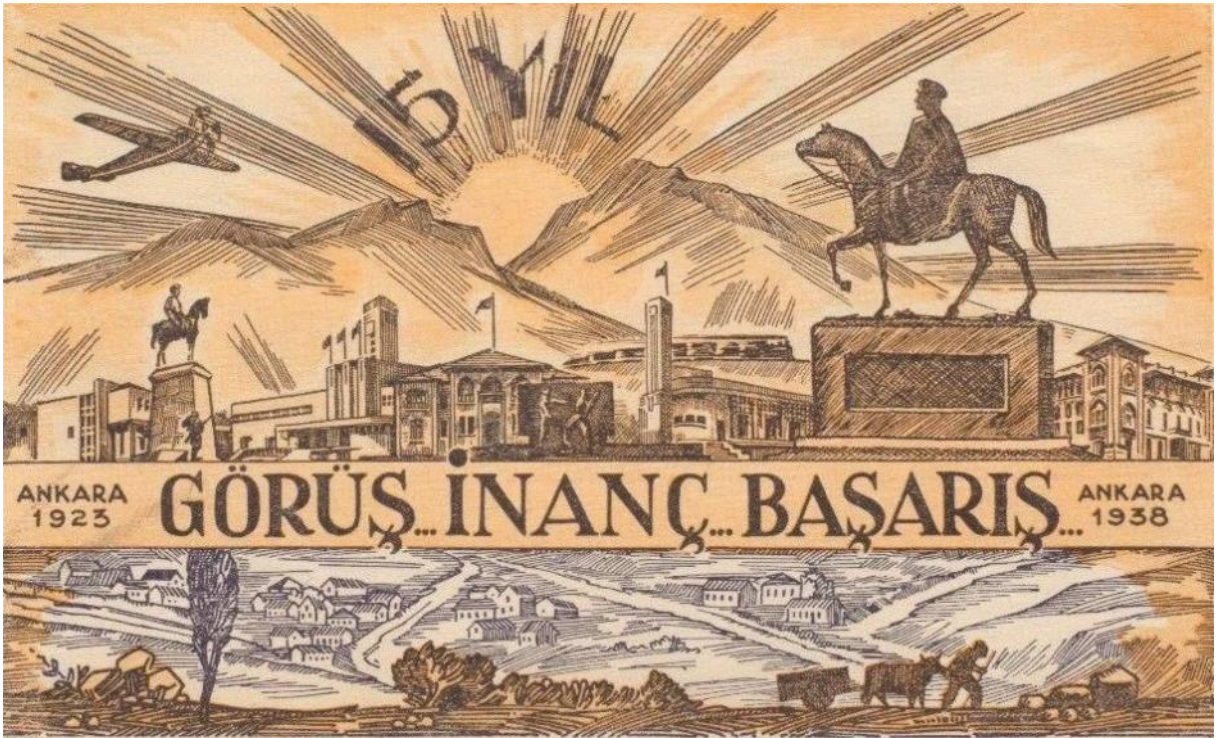
Dönemin popüler yayını Yedigün'de "Anadolunun kıraç stepleri ortasında Cumhuriyet medeniyetinin ölmez izleri..." başlığı ile yayınlanan bir diğer kolajda ise, Egli ve Holzmeister'in yapıları, aralarında ufak farklar olmasına rağmen yeni devletin öngördüğü modernizmi yansıtan yapılar olarak dönemin mimari panoramasındaki beklentiyi anlatmaktadır (Görsel 6).

Görsel 1. İsmet Paşa Kız Enstitüsü (Egli), Milli Savunma Bakanlığı binası (Holzmeister), Genelkurmay Başkanlık binası (Holzmeister) kolajı

İnşa etme eyleminin önemi ve sunum biçimini dönem içerisinde yayınlanan görsel imge kültürünün önemli bir parçası olan kartpostallar üzerinden de okumak mümkündür. Cumhuriyet'in 15. Yılı için hazırlanan bir çalışma, 15 yılın oluşturduğu birikimi "Görüş... İnanç... Başarış..." sloganları üzerinden tariflemektedir. Bu çalışmada kullanılan görsel dil, eskinin tarım alanı olarak kullanılan kırsal imgesinin yerini alan modern yapıların oluşturduğu yeni kent silüeti üzerinden Ankara'nın yaşadığı dönüşümü, dolayısıyla başarı öyküsünü anlatmaktadır (Görsel 7).

Görsel 7. Cumhuriyet'in 15. yılına dair hazırlanan bir kartpostalda Ankara'da yaratılan çağdaş dönüşümün eski ve yeni Ankara üzerinden tasviri.

5. Yazılı Tarih Üretiminde Karikatür

Karikatür, eleştirel tavrı ile varlığını kazanan, gücünü de bu karşı duruş üzerinden alan muhalif bir sanat olagelmıştır. Doğası gereği zaman, mekan, dil ve gerçeklik boyutlarını deformasyona uğratmak için tasarlanan karikatürün başarısı, *gerçekliğin* belirli tarzda algılanmasına olanak sağlarken bu algılama biçimini yerle yeksan edebilme gücünden geçer. (Brummet, 2003: 43) Karikatürün barındırdığı eleştirel tavrın temas ettiği noktalar ise toplumsal yaşamın tüm dinamiklerini içerir. Bu eleştirel tavrı güçlü kılan olgu ise *erke* karşı duruşudur. Bu noktada karikatür her türlü yönetsel pozisyona, iktidara karşı koyuşun bir simgesidir. Karikatürün toplama erişebilme, eleştirilerini aktarabilme olanakları kapsamında mizah dergileri halka en yakın bağımsız kaynaklar olarak öne çıkar. Mizah dergilerinin halka en yakın olma durumunda yayınlandıkları her dönemde toplumsal hayatı gözlemlerinin ve sonuçları üzerine hareket etmelerinin önemli bir payı vardır. Dolayısıyla mizah dergilerinin incelenmesi yayınlandıkları dönemin toplumsal yapısının incelenmesi anlamını taşımaktadır. Mizah dergileri özelinde bu durum tarih yazımında resmi yayınlar dışında alternatif yayınlar üzerinden yapılacak okumaların da önünü açar. Bu okumalarda mizah ve karikatür, barındırdığı temsil biçimlerinin diğer *güzel* ya da *kibar* sanat dallarının aksine, gündelik olana yakın olan ve içinden türeyen onu biçimlendiren eğitilmiş bir algı gerektirmeyen kodlamalarla yüklü bir *anlamlandırma pratiği* olarak karşımıza çıkar. (Apaydın, 2007:147) Bu anlamlandırma pratiği resmi söylem ve yayınların aksine gündelik olanın temsiller aracılığı ile toplumu yansıtmadır bir anlamda. Dolayısıyla mizah dergilerinin ana öznesi konumunda yer alan karikatür, gündelik hayata dair eleştirisini, kullandığı simgesel kodlar üzerinden tanımladığı imgeler ile mesaj olarak okuyucuya ileten yeni bir iletişim biçimi kurar. Karikatürün kurduğu iletişim dilinin diğer araçlara göre bazı üstünlükleri bulunmaktadır. Karikatür kısa, çarpıcı, şok etkisi yaratabilen, yarı okur-yazarlara bile seslenebilen bir yapıdadır. (Topuz, 1986:72) Bu iletişim biçimi, bağlı bulunduğu yayını kolay ulaşılabilen, kolay okunabilen ve algılanma oranı yüksek bir platforma dönüştürür. Karikatürün başarısı, toplumsal yapıyı gözlemleyerek üretimlerini yapan karikatürçünün, halkın bildik sembelleri ile ortaya koyduğu eleştirel metnin bir imgeye dönüşmesi ve bu imgenin de toplum belleğine yerleşmesi olarak tariflenebilir. Karikatürçünün bu başarısı birçok toplumbilimciye göre daha güçlü gözlem yeteneklerine sahip oldukları ve çok daha “çağdaş” bir platformda durduklarından hareketle ülkenin “onursal toplumbilimcileri” olmasından kaynaklanmaktadır. (Şenyapılı, 2003:144) Ronald

Searle'nin "Karikatürün tarihi, toplum vicdanının tarihidir." sözü, karikatürcülerin toplumun gelişimi yönünde ortaya koydukları tutumu gösterir niteliktedir (Oral, 1998:102).

6. Karikatürlerde Ankara'nın İnşası

Cumhuriyet dönemi karikatürlerinin serüvenini Osmanlı dönemi sonrasında günlük gazetelerde yer almaya başlayan karikatürler ile birlikte dönem içerisinde yayın yapan ve halkın nabzını tutmayı başaran mizah dergilerinde yer alan karikatürler üzerinden değerlendirmemiz mümkündür.⁷ Karikatürlerde 1930-40 yılları arasındaki dönemin eleştirel tutumunda en dikkat çekici nokta yeni kurulan Cumhuriyet'in yanında alınan tavidir. Özünde muhalif kimliği olan karikatür Cumhuriyet'in modernleşme hareketlerini desteklemiş eleştirel tavrını ise gündelik yaşam, salon komedileri, kadın-erkek ilişkileri, azınlıklar, üzerinden kurgulamış; merkezi otorite yerine yerel yönetimler üzerinden belediye hizmetleri, belediye başkanları, imar planları ve kentleşme sıklıkla eleştirilen diğer konular olmuştur.

Mizah dergisi sayfalarında sıklıkla yer alan kent figürünün ve kentleşme eleştirilerinin karikatürlerde ele alınması Cumhuriyet Dönemi öncesine dayanmaktadır. Osmanlı mizahında Şehremini (Belediye) ve yaptığı çalışmaların görünen yüzü olan kent; yerleşim, ulaşım, yaşamsal pratikler gibi kent dinamiklerini etkileyen konular çerçevesinde ele alınmıştır. Cumhuriyet dönemi ile birlikte gerçekleştirilmeye başlayan devrimler ve bunun mekansal yansımaları ile birlikte yeniden ele alınan kent olgusu karikatürlerin ana konularından birisi olmaya devam etmiştir. Cumhuriyet dönemi ile birlikte kent olgusunun tartışmalarında öne çıkan nokta ise getirilen yeni yaklaşımların yansımaları olarak imar faaliyetleri olmuştur. Modern kent ve modern bir yaşam yaratma ülküsü ile yola çıkılan faaliyetlerin ana başlığını oluşturan imar planları özellikle İstanbul ve Ankara üzerinden karikatürlerde işlenmiştir. Yeni imar planlarının geliştirilmesi ile birlikte modern bir kentin nasıl oluşturulacağı buna karşın mevcut kent dokusunun durumu sıklıkla işlenmiştir. Yeni eski arasındaki çelişkiler, yapılan yıkımlar, eski eserlerin yeni imar planı ile nasıl korunacağı, imar faaliyetleri boyunca belediye işlerinin yarattığı keşmekeş durum, İstanbul ve Ankara illerindeki imar faaliyetlerinin durumu, şehrin çirkinlikleri ve bu çirkinliklere karşı alınabilecek önlemler eleştirilerin odak noktasını oluşturmaktadır.

---

⁷Karagöz (1908-1950), Akbaba (1922-1970), Karikatür (1934-1948), Şaka (1940-1946), ve Amcabey (1942-1944) dönem içerisinde farklı zaman dilimlerinde yayın yapmış başlıca mizah dergileridir.

Ankara ve İstanbul'un imar planlaması ile ilgili eleştiriler ve karikatürlere yansımaları Ankara'nın inşası ve İstanbul'un gecikmiş imar planları üzerinden okunabilir. Dolayısıyla mizah dergilerinde karşımıza çıkan karikatür külliyyatı ana hatları ile iki dönemi gözler önüne sermektedir. Birinci dönem Mimar Hermann Jansen'in Ankara'nın imar ve planlama faaliyetlerinin 1927 yılında açılan yarışmayı kazanması ile başlamasına karşın neredeyse 10 yıl sonra Henri Prost'un 1936-1937 yılları arasında İstanbul için başlattığı kentsel planlama ve revizyonlar oluşturmaktadır. Bu dönem yeni başkent Ankara'nın lehine gelişen, mevcut bütçenin önemli miktarının Ankara için harcandığı dönem olurken İstanbul için yapılan çalışmalar bütçe yetersizlikleri, tarihi dokunun varlığı gibi nedenlerle daha yavaş ve kesintili olarak ilerlemek zorunda kaldığı bir dönemdir. İkinci dönem ise 1939 yılında İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasının ardından, Marmara bölgesine bağlı illerin yanı sıra, İstanbul'un hava bombardımanına açık ve riskli bölge ilan edilmesi, dönemin Başbakanı Refik Saydam tarafından İstanbul'a ilişkin imar ve inşaa faaliyetlerinin geçici süreliğine durdurulmasını kapsamaktadır. Bu durum Cumhuriyet'in Ankara'nın başkent oluşuyla birlikte tüm mali, iktisadi, imar iskan ve planlama politikaları, şehir ve bölge planlamaları, kültür ve eğitim kurumlarının inşası gibi eylemlerin Ankara üzerinden gerçekleştirildiğini, gözden düşen İstanbul'un uzun yıllardır talep ettiği yeni imar yasası, alt yapı sorunlarının çözümünün savaşın bitmesinin ardından uygulanacağı sözü ile askıya alınmasını gösterir. (Niyazioğlu, 2016:238) 1939'da yürürlüğe giren Prost planının İstanbul'da uygulanan ilk ve en uzun süre yürürlükte kalmış düzenleme olarak tarihe geçmesine karşın İkinci Dünya Savaşı yüzünden plan İstanbul'un tamamından ziyade belli bölgeleri kapsamaması nedeniyle sınırlı kalmıştır (Uluskan, 2007:48)

Birinci dönemde Ankara'da yapılan gelişmeler karikatür ve görsel mizah kültüründe övülüp yüceltilirken, İkinci Dünya Savaşı yıllarını kapsayan 1939- 1945 yıllarına ilişkin ikinci dönemde ise, gerçekleştirilemeyen imar faaliyetleri, İstanbul'un fakirliği ve alt yapı eksiklikleri çok sık vurgulanmıştır. Bu nedenle 1929-1952 yılları arasındaki karikatürlerin dönemsel bağlamlarıyla ve mevcut siyasal mesajlarıyla birlikte değişim dönüşüm geçiren tüm siyasal, ekonomik ve kültürel süreçlerin kentsel planlama ve modernleşme vizyonlarını nasıl biçimlendirdiğinin kronolojik olarak ortaya konması ve karikatürlerin bu bağlamda yorumlanması önem kazanmaktadır.

Ankara'da yaşanan dönüşümün karikatürlere İstanbul-Ankara kıyaslaması üzerinden yansımalarını 1929 tarihli bir karikatür üzerinden okumak mümkündür. Ankara imar planını hazırlayan Jansen, 1929 yılında Taksim Meydanı düzenleme çalışmalarına dair gerçekleştirdiği ama uygulanmayan önerisi için İstanbul'dadır. (Tankut, 104-106) Jansen'in bu ziyareti üzerine temellenen karikatür, Ankara-İstanbul özelinde modern-geleneksel, zengin-fakir tezatlığını yansıtan kadın imgesiyle İstanbul kenti için alegorik bir mesaj barındırmakta; Ankara'da gerçekleştirilen imar çalışmalarının ulaştığı başarıyı simgelerken İstanbul üzerinde gerçekleştirilen uygulamaların yetersizliğini ve başarısızlığını da vurgulamaktadır (Görsel 8).

Ankaranın pılanını yapan şehir mimarı "Yansen" İstanbulun imarı için Emanet tarafından davet edildi .

Muhiddin Bey - Üstat, şu güzeli, ele güne karşı çıkacak bir kıyafete sok !..

Görsel 8. Ankara'nın imar faaliyetleri.

Modernleşme hareketlerini kent ve kentleşme perspektifi dışında dönem içerisinde üretilen modern mimarlık ürünleri üzerinden test edersek, kamu yapılarının eleştirisi yerine sivil mimari üretimler eleştiri alanını oluşturmuştur. Dolayısıyla resmi yayınlarda Ankara Construit başlığı ile lanse edilen modern Türkiye'nin yeni mimarlığı, sivil yayınlar olan mizah dergilerindeki karikatürlerde de tıpkı resmi yayınlarda olduğu gibi olumlanmıştır.

Dönemin modernleşme eleştirisi, eski ve yeni karşılaştırması üzerinden modern yaşam ve onun belirlediği şehir, sokak, yapı, yaşam alanı gibi farklı ölçeklerin, eski yaşam ve onun barındırdığı yapı taşları ile olan karşıtlığı, çelişkileri, avantajları ve dezavantajları üzerinden kurgulanmıştır. Kent ve konut ekseninde öne çıkan bu iki ana konu, farklı ölçeklerdeki yaşam alanlarının eleştirisini de bünyesinde barındırmıştır. Yeni başkent Ankara'da gerçekleştirilen yeni imar çalışmaları ve bu çalışmalar kapsamında öne çıkan kamusal yapıların inşa edilmesi ile gerçekleştirilen imar faaliyetlerinin olumlu; Ankara'ya göre yoğun eski yerleşimlerin bulunduğu İstanbul'un imar çalışmalarında ise mevcut kentin barındırdığı yapı stoğunun geleneksel kurgusunda oluşan zorluklardan dolayı oluşan olumsuz hava, karikatürlerde işlenen bir konu olmuştur. Ankara'nın kamu yapıları ile elde edilen modern yeni şehir imgesi ve İstanbul'un geleneksel dokusunun yarattığı eski yapılaşma ağustos böceği ve karınca metaforu üzerinden fablojik mesaj olarak iletilmiştir (Görsel 9).

Görsel 9. Modern yapıları ile Ankara ve eski yapıları ile İstanbul ve imar faaliyetleri.

Karikatürcülerin takındığı Cumhuriyet ve devrimlerine sahip çıkma tutumu dönem karikatürünün Cumhuriyet ideolojisinin Batılı olma iddiasına paralel olarak doğu ve onun gelenekselleşen yaşam tarzı üzerine gerçekleştiği eleştiri ile de örtüşmektedir. Dönem karikatürlerinin Cumhuriyet ideolojisi ile örtüşen tavrı modern toplum kurma idealine sahip çıkar niteliktedir. Bu durum 1930'lu yılların karikatür anlayışının neredeyse tümünün modern Türkiye ülküsüne bağlı olması ile açıklanabilir.

Yeni kurulan Cumhuriyet'in öngördüğü modernleşme hareketlerinin kent üzerinden okunabildiği örneklerden Cemal Nadir imzalı karikatür, toplumun sivil bileşeni olarak karikatürcünün "enkaz içinden çıkarılacak güzel bir mamure⁸ [bayındır yer bayındırlık]" tanımı

⁸ Türk Dil Kurumu Sözlük (TDK, 2018)

için öngördüğü çalışmadır. Ankara üzerinden gerçekleştirilen imar çalışmalarının yarattığı düzenli kent algısı adeta bu çalışma için oluşturulan bir referans niteliğinde olup, okura birebir tasvir edilen ve sebep-sonuç ilişkisini aktaran didaktik bir mesajdır (Görsel 10).

Görsel 10. 1939 Erzincan depremi sonrasında İsmet İnönü'nün tarif ettiği kentin karikatürcü gözü ile dünü, bugünü ve yarını...

Erken Cumhuriyet Dönemi Türk karikatüründeki modernlik eleştirisinin kent ölçeğinden sonraki alanını ise sivil mimari ürünler yani konutlar oluşturmaktadır. Siyasi hayata müdahil olamayan karikatürcülerin değişen aile kurgusu ve buna bağlı olarak yeni yaşam tarzı ve biçimini eleştirme yolu olarak sivil yapıları seçme nedenleri, değişen yaşam mekanlarının biçimsel olarak halka yabancı gelmesi, barındırdığı yeni yaşam alanlarının eskiye göre karmaşıklığı ve barındırdığı gelişmeler olarak sıralanabilir. Tüm bu referanslar içerisinde modern konutların eski yapılar ve köşkların büyüklüklerine oranla küçük boyutta ama yüksek ücrette olması İstanbul ve Ankara üzerinden gerçekleştirilen karşılaştırmaya dayalı hicve, dokundurmaya dayalı satirik mesaj içeren bir eleştiridir (Görsel 11).

Görsel 11. Memlekette kira piyasası

Dönem karikatürlerinin hiçbirinde eleştirel olarak yer almayan kamu yapıları, bazı karikatürlerde fotoğraf kolaj tekniği kullanılarak karikatürize edilmeyip olumlanırken, sivil mimari ürünler herhangi bir karikatürde fotoğraf kolaj olarak yer almamış ve karikatürize edilerek sürekli eleştirilerin odak noktası haline gelmiştir. Özellikle propaganda amaçlı yayınların sürekli olarak sayfalarında yer alan, yalın ve modernist hatlarıyla ön plana çıkan, Ersnt Egli'nin tasarladığı İsmet Paşa Kız Enstitüsü yapısının fotoğrafı üzerine yerleştirilen karikatürize edilmiş iki kız öğrenci figürünün konu edildiği, Ramiz Gökçe imzalı çalışma, kamu yapılarına karşı karikatürcülerin takındığı olumlama tavrına en güzel örnektir. Kamu yapısının eleştirilmesi bir yana yapının karikatürde çizgisel olarak bile yer almaması, yapının fotoğrafının arka plan olarak kullanılması, dönemin mimari panoramasına karikatürcülerin bakış açısını ortaya koymasından da ilginç bir örnek oluşturmaktadır. Bu karikatür birebir olarak tasvir edilen ve sebep sonuç ilişkisini okura aktaran didaktik mesaj içeren bir çalışma olarak öne çıkmaktadır (Görsel 12-13).

Görsel 12. İsmet Paşa Kız Enstitüsü, karikatürde kullanılan fotoğraf.

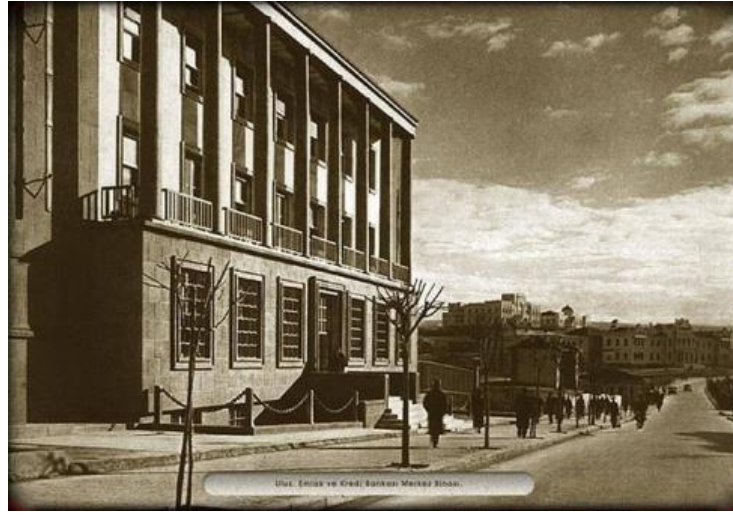
KÜLTÜR VEKİLİMİZİN MEKTEPLERDE ESKİ CEZA USULLERİNİN KABUL EDİLMEMEĞİNE KARAR VERMESİ TALEBELERİ SEVİNDİRDİ:

- Arıkan'ın verdiği karara ne dersin?.

- Bal gibi karar derim!..

Görsel 13. Ernst Egli'nin modernist tavrıyla tasarladığı İsmet Paşa Kız Enstitüsü yapısı önünde iki öğrenci karikatürü

Fotoğraf kolaj tekniğinin kamu yapıları kullanılarak gerçekleştirilen bir diğer örneğini ise Necmi Rıza Ayça'nın bir çalışması oluşturmaktadır. Clemens Holzmeister'in tasarladığı Türkiye Emlak Kredi Bankası'nın fotoğrafının önüne yerleştirilen karikatürize edilmiş bir çift, Ankara'nın imarı ile ilgili karikatürü bir eleştiriden çok Ankara'da gerçekleştirilen imar hareketlerini kamu yapıları üzerinden olumlama yönelik bir çalışma olarak göze çarpmaktadır (Görsel 14-15). Bu olumlama ile birlikte dönemin apartman yapıları ile gerçekleşen zenginleşme eleştirisi görüntü ve yazı arasındaki ilişki açısından ironik mesaj içermektedir.

Görsel 14. Türkiye Emlak Kredi Bankası, karikatürde kullanılan fotoğraf.

- Ankaranın imarı için çok çalıştım, çok...
- Haberim var: Beş altı apartman yaptırmışsın!

Görsel 15. Clemens Holzmeister'in tasarladığı Türkiye Emlak Kredi Bankası binası önünde iki kişinin Ankara'nın imarı ile ilgili sohbetinin anlatıldığı karikatür.

Orhan Ural'ın 1941 tarihli "Ankarada imar faaliyeti!.." alt yazılı karikatürü "imar faaliyeti!" üzerinden Milli Şef İnönü dönemine dair örtük eleştirileri barındıran bir çalışma olarak öne çıkmaktadır. Atatürk'ün ölümünün ardından göreve gelen İnönü kabinesinin Milli Eğitim Bakanı olarak 1939-1946 yılları arası görev yapan Hasan Ali Yücel'i İnönü Ansiklopedisi ve İslam Ansiklopedisi ciltleri ile Antik Yunan tapınağının inşa edilmesini yöneten bir mimar gibi tasvir eden Ural eleştirisini birebir imar faaliyetleri üzerinden değil hümanizm ve Avrupa medeniyetleri ile özdeşleşen Antik Yunan Tapınağı ve bu tapınağın temel taşlarını pozitif aydınlanmayı temsil eden ansiklopedi ciltleri üzerinden kurgulayarak metonomi (parça-bütün) ilişkisi kurmakta, bu özelliğiyle dönemin yayın kültür politikasını eleştirmektedir. Karikatür Batılılaşma ve hümanizm yanlısı olmanın şeklen gerçekleştirildiğini, içerik olarak otoriterleşmeyi sorgulamaktadır. Hasan Ali Yücel'in Bakanlığının ilk yıllarında Anadolu Rönesansı ve yeni Hümanizm Programını başlattığı, Tercüme Bürosu tarafından Türkçe'ye çevrilen Dünya Klasikleri dizisinin basılmasının yanı sıra,

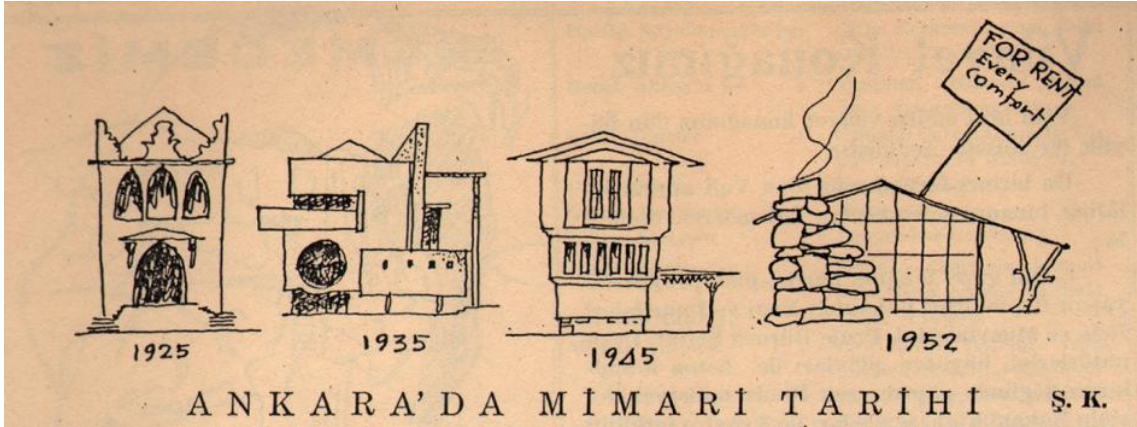

konut ve yeni konut imgeleri üzerinden tanımlanmıştır. Eski konut imgesi Cumhuriyet dönemine kadarki süreçte gerçekleştirilen geleneksel konut üretimi ile tariflenirken; yeni konut imgesi Cumhuriyet ile birlikte gerçekleştirilen tekil konutlar ve apartmanlar olarak iki ana alanda tariflenmiştir.

1930- 1940 arası dönem karikatürlerinin kent ve mimarlık arakesitinde Ankara üzerinden gerçekleştirdiği eleştirel yaklaşım dönemin mimari panoramasını ortaya koymaktadır. Bu panoramanın on yıl sonrasında yarattığı algı ise 1952 tarihli Ş.K. imzalı karikatür ile görmek mümkündür (Görsel 17). Bu karikatür Ankara'nın geçirdiği mimari evreleri özetleyen, bunu yaparken de Ankara'nın kuruluş ve 1930'ların modern yaşam kurma idealini konutlar üzerinden tariflemesi açısından ilginçtir.

Görsel 17. Ankara'da mimari tarihi.

7. Sonuca İlişkin

Modern bir toplum kurma amacını ilke edinen genç Türkiye Cumhuriyet'inin toplumsal yaşamda gerçekleştirdiği devrimlerin mekansal uzanımlarını o dönemki kentsel düzenlemeler üzerinden okumak mümkündür. Cumhuriyet meydanları ve meydanların aktörleri heykelleri, Gazi caddeleri, Atatürk bulvarları, İstasyon caddeleri ve meydan, bulvar ve caddeleri tanımlayan kamu yapılarının organizasyon biçimleri dönemin kentsel mekan kurgusu hakkında fikir vermektedir. Bu noktada Ankara diğer tüm illere göre Cumhuriyet'in merkezi, başkent olması ile ön plana çıkan kent olmuştur. Ankara'nın Osmanlı dönemi başkentleri yerine yeni başkent seçilmesinde salt coğrafi ve jeopolitik konumunun yanı sıra kurulacak yeni devletin mekansal kurgusunu baştan tarifleyebileceği el değmemiş alanlara sahip olması da önemli bir neden olmuştur. Barındırdığı bozkır karakteri ve tarihi yapı stoğunun göreceli az oluşu yeni kurulacak

kentin organizasyonunda uygulama kolaylığı sağlamıştır. Tüm bu hamleler eşliğinde gerçekleştirilen imar planı çalışmaları modern Cumhuriyet'in modern başkentini oluşturma üzerine kurulmuştur.

Ankara'da gerçekleştirilen modern bir kent kurma hareketlerinin tüm dünyaya duyurulmasında ise dönemin propaganda dergileri etken olmuştur. Modern bir başkent tanıtımı resmi yayınlar üzerinden tüm dünyaya duyurulurken popüler yayınlar üzerinden de halka ulaştırılmış ve modern yaşamın içselleştirilmesine dair yayınlar yapılmıştır. Özellikle yurt dışı propaganda görsellerinde kullanılan "Ankara Construit" terimi dönemin propaganda sloganı haline gelmiş ve Ankara'da üretilen yönetim yapıları, spor yapıları, ulaşım yapıları, eğitim yapıları, fabrika yapıları gibi modernleşme hamlelerinin yarattığı değişimi ve dönüşümü ifade eden modern mekan görsellerinde kullanılmıştır. Görsel ve yazılı temsillerde Ankara, bir Cumhuriyet ikonu olarak yüceltilip yeniliğin ve temizliğin sembolü haline getirilirken İstanbul'un tozu toprağı ile karşılaştırılıp eskiye karşı yeni kurgusu ortaya konarken; yeni başkentin saflığı, ahlaki üstünlüğü, idealizmi İstanbul'un imparatorluk ve hanedan gelenekleri, kozmopolit kirlenmişliğine karşı öne çıkarılmıştır (Bozdoğan, 2002:82)

Dönemin yayın yelpazesinde öne çıkan yayınlar arasında ise özünde propaganda amaçlı olmayan ve aksine varlığı muhalif olma dürtüsü ile açıklanabilecek mizah dergileri de yer almıştır. Köklü bir mizah geleneğinin uzantısı olarak Osmanlı döneminden beri varlığını sürdüren Cumhuriyet'in kurulması ile birlikte aydınlanma hareketlerini destekleyen, özünde Cumhuriyet devrimlerini sahiplenen, çağdaş ve modern bir ülke yaratımını önemseyen mizah dergileri eleştirel pozisyonlarını eski ve yeni çatışması üzerinden gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Eski ve yeninin kentsel anlamda en çelişkili iki kentini ise yine İstanbul ve Ankara tariflemektedir.

Dönem karikatürlerinde İstanbul üzerinden gerçekleştirilen imar çalışmaları, belediye işleri, ulaşım vb eskinin sembolü olarak sürekli eleştirilmiş; Ankara ise gerçekleştirilen imar çalışmaları ve kamu yapıları ile örnek gösterilen çağdaş kent olarak gösterilmiştir. Bu noktada Ankara karikatürlerde eleştirilmeyen ve İstanbul'a göre gıpta ile bakılan modern bir kent konumuna yükseltilmiştir. Dönem karikatüründe kentsel eleştiriler dışında modernleşme eleştirileri yaşamsal alanların tariflendiği sivil mimari ürünler yani konutlar üzerinden gerçekleştirilmiştir. Karikatürlerde kamu yapıları herhangi bir eleştiri konusu olarak yer almadığı gibi, tıpkı bir propaganda kolaj çalışması hüviyetinde karikatürlerin arka planında fotoğrafları ile

yer almıştır. Bu örnekler de geleneksel dokunun hakim olduğu İstanbul üzerinden değil çağdaş, modern bir kent olarak tariflenen Ankara üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Kaynakça

Akçura, G. (2012). "La Turquie Kémaliste'in Öyküsü", *Bugünün Bilgileriyle Kemal'in Türkiye'si*, Ed. Nilgün Uysal ve Serra Tüzün, İstanbul: Boyut Yayıncılık, s. 10-13.

Alsaç, Ü. (1992). *Türk mimarlığı*, 1. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları.

Apaydın, G. E. (2007). "Kenardalığın Suç Ortakları: Cinsellik ve Beden", *Çizgili Kenar Notları*, 1. Basım, Ed Levent Cantek, 1. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, s.147-157.

Aslanoğlu, İ. (2001). *Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı 1923-1938*, 1. Basım, Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.

Batur, A. (2007). "Modern Olmak: Bir Cumhuriyet Mimarlığı Arayışı.", *Modern Türk Mimarlığı*, 1. Basım, Ed. Renata Holod, Ahmet Evin, ve Süha Özkan, Ankara: TMMOB Mimarlar Odası, s.71-96.

Bertaux, S. (2006). *Ulusunu Tasarlamak*, 1. Basım, Çev. Ceyda Eldem, Leyla Basmacı, Fırat Bozçalı, İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Yayınları.

Bozdoğan, S. (2002). *Modernizm ve Ulusun İnşası Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Mimari Kültür*, 1. Basım, Çev. Tuncay Birkan, İstanbul: Metis Yayınları.

Bozdoğan, S. (2005). Türk Mimari Kültüründe Modernizm: Genel Bir Bakış, *Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, 3. Basım, Ed. Sibel Bozdoğan ve Reşat Kasaba, İstanbul; Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 118-135.

Bozkurt, B. (2011). "Türkiye'de "Milli Şef" Dönemi CHP Politikalarının Eğitim Sistemine Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme", *Belgi*, Sayı 2, s. 183-204.

Brummett, P. (2003). *İkinci Meşrutiyet Basınında İmge ve Emperyalizm 1908-1911*, 1. Basım, Çev. Ayşen Anadol, İstanbul: İletişim Yayınları.

Cengizkan, A. (2002). *Modernin Saati*. Ankara: Boyut Yayın Grubu.

Cengizkan, A. (2004). *Ankara'nın İlk Planı 1924-25 Lörcher Planı*. Ankara: Arkadaş Yayıncılık.

Eldem, S. H. (1973). "Elli Yıllık Cumhuriyet Mimarlığı". *Mimarlık*, Sayı 11-12, s. 5-11.

Karacan, Ö. (2005). *Atatürk Döneminde Yapılan Karayolları, Barajlar ve Limanlar (1923-1938)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kortan, E. (2014). *Ankara 1939-1945 II. Dünya Harbinin Gölgesinde*. İstanbul: Boyut Yayıncılık
Niyazioğlu, M. S. (2016). *İroni ve Gerilim*, Ankara: VEKAM Yayın.

Oral, T. (1998). *Yaza Çize*, İstanbul: İris Yayınları.

Rabinow, R., (1984). "Michel Foucault ile Söyleşi: Mekan, Bilgi ve Erk", Çev. Mehmet Adam, *Mimarlık*, Sayı: 206, s.13.

Sarioğlu, M. (2001). *"Ankara" Bir Modernleşme Öyküsü (1919-1945)*. 1. Basım, Ankara: Kültür Bakanlığı.

Sözen, M. (1996). *Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarisi*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Şenyapılı, Ö. (2003). *Neyi, Neden, Nasıl Anlatıyor Karikatür Kim, Niye Çiziyor!?*, 1. Basım, Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık.

Tanyeli, U. (2012). "La Turquie Kémaliste'in Öyküsü", *La Turquie Kémaliste Penceresinden Bugünün Kentine ve Mimarlığa Bakmak*, Ed. Nilgün Uysal ve Serra Tüzün, İstanbul: Boyut Yayıncılık, s.208-215.

Tekeli, İ. (2007). "Türkiye'de Mimarlığın Gelişiminin Toplumsal Bağlamı", *Modern Türk Mimarlığı*, 1. Basım, Ed. Renata Holod, Ahmet Evin, ve Süha Özkan, Ankara: TMMOB Mimarlar Odası, s.15-36.

Tankut, G. (2001). "Bir Başkentin İmarı, Ankara İmar Planı Uygulamasının 1929-1929 Arasında Dikkat Çeken Verileri", *Tarih İçinde Ankara II*, Ed: Yıldırım Yavuz. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, s.9-17.

Topuz, H. (1986). *İletişimde Karikatür ve Toplum*, 1. Basım, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi.

Uluskan, S. B. (2007). "Atatürk Döneminde İstanbul'un İmarı ve Henri Prost Planının Basındaki Yankıları (1936-1939)", *Erdem*, 16 (48) , s.109-156 .

Yavuz, Y. (1992). *Ankara'da Cumhuriyet Dönemi Mimarisi*, 1. Basım, Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayınları.

İnternet Kaynakları

Sözcük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5bd795630fcc73.90135025, Erişim tarihi: 30.09.2022.

Görsel Kaynaklar

Görsel 1. La Turquie Kamaliste, 1935, s.1.

Görsel 2. La Turquie Kamaliste, 1936, s. 26-27.

Görsel 3. La Turquie Kamaliste, 1938, s. 32.

Görsel 4. La Turquie Kamaliste, 1937, s.30.

Görsel 5. Yedigün, 1939, 14, 347.

Görsel 6. Yedigün, 1938, 10, 257, s.6.

Görsel 7. <https://pbs.twimg.com/media/EGszQIMWkAAxRCa?format=jpg&name=medium>,
Erişim tarihi: 30.09.2022

Görsel 8. Gökçe, R. (1929). Akbaba, (694), s.3.

Görsel 9. Gökçe, R. (1937). Karikatür, 4, (83), s.3.

Görsel 10. Güler, C. N. (1940). Akbaba, (311), s.10.

Görsel 11. Ayça, N. R. (1938). Akbaba, (218), s.10.

Görsel 12. <https://cdn.kulturenvanteri.com/wp-content/uploads/2020/07/ismet-inönü-kız-enstitüsü.jpg>, Erişim tarihi: 30.09.2022.

Görsel 13. Gökçe, R. (1938). Karikatür, 5, (116).

Görsel 14. <http://galeri3.arkitera.com/var/albums/Haber/2013/05/10/Ge%C3%A7mi%C5%9FModern-Mimarisi---Ankara/31%20ulusemlakbankasi.jpg.jpeg>, Erişim tarihi: 30.09.2022.

Görsel 15. Ayça, N. R. (1940). Akbaba, (321), s.11.

Görsel 16. Ural, O. (1941). Akbaba, (367), s.4.

Görsel 17. Ş.K. (1952), Güzel Sanatlar Balo Gazetesi, 5, s. 4